LIT 5217

תמונות וצללים מחיי היהודים במאזפבקה

במקום הקדמה

ירושלים הרים סביב לה ונהר רפשון סביב למאזפבקה — עיר ואם בישראל, ומי הנהר הזה בהשקט ובמנוחהי יעמדו, לא יהמו ולא יחמרו גליו, ושלום לו מעולם ועד עולם; גם יער צומח למאזפבקה עם עצי ברושים, אך הרחק מעיר וחוצה לה, ולא כל אזרחיה יזכו לשבוע עונג בצל היער הנחמד אשר לה. אחינו בני ישראל, המתגוררים פה מדור דור, יודעים היטב, כי מהם והלאה מעט יער שכולו מחמדים, אך מדשנו לא ישבעו, כי רב מהם הדרך מאוד, ולכן ישב איש 'תחת גפנו' ואיש 'תחת תאנתו' ויתענגו על רוב טוב מטיט ומרפש חוצותיה. ומחיי אחינו בעיר הזאת הנני נותן לפני הקורא 'תמונות וצללים' בסיפורים אחדים קצרים, אותיות פורחות; ואנוכי לא עשיתי מהם בניין גדול ורחב־ידיים כאשר אני עושה בשפתנו המדוברת, כי אמרתי: הלא לפני קוראים עברים אני דורש היום, קוראים שכולם מבקרים, ולכן א..ן את מעשי־ידי עדר עדר לבדו, והיה אם יבוא הרוצח־המבקר אל המחנה האחת והכהו, והיה המחנה הנשאר לפליטה.

ואני תפילה לאל אלוהי הרוחות: 'אמנם קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך — הצילני־נא מיד אחי מיד המבקר, כי ירא אנוכי אותו פן יבוא והכני אם על בנים!...

דער „אויצער"

1.

די מאזעפעווקער זײַנען גרויסע צדאָקע־געבער און געלט־שפּרייטער, ווי קיינער אין דער וועלט. דער מאזעפּעווקער שיט מיט נעדאָוועס אף רעכטס און אף לינקס, שפּרייט געלט ווי אש, און קערבלעך זײַנען ווי מוראשקעס בא אים אין די אויגן, עפנט ברייט זײַן האנט און זעטיקט אָן יעדן לעבעדיקן מיט ווילגנע־דיקײַט, אי דעם אָרעמאנ אי דעם פרעמדן, וואָס איז בא אים.

— ריבוינעשעלוילעם — אף דעם בעט יעדער איינער — ריבוי־נעשעלוילעם, פאָטער דערבארעמדיקער! דאָס געלט איז דאָך דײַנס און דאָס זילבער איז דײַנס, וואָס זשע ארט דיך, אז איך וועל באקומען אן אשרעס און ווערן א גוויר צווישן מײַנע אָרעמע און דאלעסדיקע ברידער? בין איך דען דאָס ניט ווערט? גאָט, מײַן גאָט! ווײַז מיר נאָר דײַן גענאָד, ווײַז מיר דײַנע ווונדער־לעכע מײַסים און לאָמיך אויסנעמען דאָס מאָל דאָס גרויסע גע־ווינס, וועט דיר אויך זײַן גוט צוליב מיר, וואָרעם איך וועל דיר דינען מיט פאָרכט און טאָן דאָס, וואָס דיר איז ליב, און נעדאָוועס וועל איך אויך געבן אָן אן עק: אף דער שול בין איך מענאדער אזוי און אזוי, אפן מערכעץ, לעהאוודל, אזויפיל און אזויפיל, אף דער טאלמעטוירע א פײַנע נעדאָווע און אף ביקערכוילים צוויי מאָל אזויפיל, און צדאָקע די אָרעמעלײַט און אף די כעווערס „סוימעך־נויפלים", „רויפע־כוילים" און „מאטיר־אסורים" א. א. וו. א.א.וו., א. א. וו.

מיט איין וואָרט — די מאזעפעווקער זײַנען גרויסע צדאָקע־און געלט־שפּרייטער, וואָס ניטאָ זייער גלײַכן; און אויב איר וועט זען, הערן, אז מאזעפעווקער אָרעמעלײַט און קאפצאָנים הונגערן, און די ייִנגלעך אין טאלמעטוירע גייען נאקעטע, און מיט אנט־בלויזטע הינטנס, און ארום דער שול איז א שרעק, און די ווענט ווילן אײַנפאלן, און דאָס מערכעץ... — נאָר לאָמיך דאָ לאָזן אן אָרט אף צו פארנעמען זיך דערמיט אויך דעם קאָרעספאָנדענט פון מאזעפעווקע; זאָל ער באקומען דאָס וואָרט, וואָס געהערט אים, און נאָך וואָס זאָל איך צוראבעווען דאָס שעפּעלע באם אָרעמאן? — אויב איר וועט זען אָדער הערן דאָס אלץ, זאָלט איר זיך ניט ווונדערן, וואָרעם קיינער פון זיי האָט נאָך ניט געוווּנען דאָס גרויסע געווינס, און פונדעסטוועגן זײַנען זיי צדאָקע־געבערס גרויסע און געלט־שפּרייטערס, וואָס ניטאָ זייער גלײַכן, און אויך גרויסע באלעביטאָכן און גלויביקע, וואָס אף דער וועלט איז ניטאָ אזעלכע; אלע, ווי איינער, גלייבן זיי, אז עס וועט קומען זייער „גוטער טאָג", און די האצלאָכע וועט זיי א שײַן טאָן, און דאָס גליק וועט זיך שטעלן לעבן זיי רעכטס, און כאָטש ער פארזאמט זיך, פונדעסטוועגן וואַרטן זיי אף אים, אפן „גוטן טאָג", אז ער וועט נאָך קומען. דרייט זיך נאָר ארום איבער דער גאנצער גרויסער וועלט און קוקט און זוכט אין אירע אלע פיר עקן, צי וועט איר געפינען נאָך אזא שטאָט, וואָס אירע אײַנוווינער זאָלן

האוצר

הסיפור הופיע ב'המליץ', גליונות מס' 272, 275, מהימים 24, 27 בדצמבר, 1889. הוא לא נכלל בשום מהדורה של כתבי שלום־עליכם בעברית. לא ידוע נוסח של הסיפור ביידיש. תרגום של הסיפור הופיע ב'פאַרגעסענע בלעטלעך', עמ' 62—78, ללא ציון שמו של המתרגם.

במקור צוין הפרק השלישי בטעות באות ד.

על מוטיב האוצר, התפתחותו וגלגוליו ביצירתו של שלום־עליכם כתב דן מירון, 'שלום־עליכם, פרקי מסה', רמת־גן 1970, עמ' 159—166, 198—210. דבריו של מירון טעונים תיקון מהותי. הסיפור 'האוצר' בעברית קדם ללא ספק ל'דער אוצר' ביידיש. טעותו של ד. מירון נובעת מן ההנחה ש'דער אוצר' היה כלול בתוך ספרו של שלום־עליכם, 'א בינטעל בלומען, אדער פּאָעזיע אָהן גראַמען', ברדיטשוב תרמ"ח. 'דער אוצר' אינו מופיע ב'צרור פרחים' זה משנת 1888. הוא נכלל באוספים מאוחרים של כתבי שלום־עליכם ביידיש בסידרה 'בלומען' (פרחים), שאינה אלא מבחר מתוך הספר משנת 1888 בתוספת תרגומים של 'פרחים' שפורסמו קודם ברוסית בעיתון *Одесские новости* בשנת 1892 (השווה 'אַלע ווערק', מוסקבה, כרך 2, עמ' 338—339) וראה על כך במבוא, בהערה מס' 10. 'דער אוצר' הופיע שנית ברוסית בשנת 1898, ולראשונה הופיע ביידיש בתוך 'אַלע ווערק', ווארשה, כרך ד, עמ' 68. ואכן הדעת נותנת, שהרשימה הקצרה ברוסית ותרגומה המאוחר ליידיש; המעלה את השלום בקרב היהודים כתנאי למציאת האוצר וכאוצר עצמו, אינה אלא סיכום ומסקנה מן הסיפור 'האוצר' העברי, שקדם לרשימה זאת. והשווה התרגומים של 'דער אוצר' לעברית ב'העולם', גליון מס' 28—29 משנת 1911, עמ' 18 (כנראה משל י.ד. ברקוביץ), וכן בעמ' 200 בספרו של ד. מירון.

[א]

המאזפבים הם בעלי צדקה ופזרנים גדולים מאין כמוהם. המאזפבי זורע צדקות על ימין ועל שמאל, יפזר כסף כאפר ושקלים כנמלים בעיניו, פותח את ידו ומשביע לכל חי רצון, גם את העני ואת הגר עמו.

— ריבונו של עולם — על זאת יתפלל כל אחד — ריבונו של עולם, אב הרחמים! הן לך הכסף ולך הזהב, ומה ממך יהלוך אם אעשה עושר ואהיה ל'גביר' בין אחי העניים והאביונים? האינני כדאי והגון לכך? אלי, אלי! הראני־נא את חסדך, הראני־נא נפלאות מעשיך וזכני בגורל הגדול הפעם, וייטב גם לך בגללי, כי אעבדך ביראה והטוב בעיניך אעשה ולנדבות לבבי אין קץ: לבית־הכנסת הנני נודר כך וכך, לבית־הרחצה, להבדיל, כהנה וכהנה, ל'תלמוד תורה' מנה יפה, ל'ביקור חולים' מנה אחת אפיים, וצדקה לעניים ולחברות 'סומך נופלים', 'רופא חולים' ו'מתיר אסורים' וכו' וכו' וכו'.

כללו של דבר — המאזפבים הם בעלי צדקה ופזרנים גדולים מאין כמוהם; ואם תראו או תשמעו כי עניי מאזפבקה ואביוניה ירעבו ללחם, ונערי ה'תלמוד תורה' ערומים יהלכו וחשופי שת, ובית־הכנסת נורא הוא על כל סביביו וקירותיו נטו לנפול, ובית־המרחץ... — אך פה אשאירה־נא מקום גם להקורס־פונדנט[1] ממאזפבקה להתגדר בו; יהי לו אשר לו, ולמה אגזול את כבשת הרש? — את כל זאת אם תראו או תשמעו, אל־נא תתפלאו, כי עוד לא זכה אף אחד מהם בגורל הגדול, ובכל זאת בעלי צדקה הם ופזרנים גדולים מאין כמוהם, וגם בעלי בטחון ואמונה המה שאין על עפר משלם; כולם כאיש אחד יאמינו, כי יבוא 'יומם הטוב' וההצלחה תאיר להם פניה והאושר יעמוד לימינם, ואף־על־פי שיתמהמה, בכל זאת יחכו לו, ל'יום הטוב', בכל יום שיבוא. שוטטו־נא במלוא כל רחבי תבל וראו ובקשו בכל ארבע כנפות הארץ, אם תמצאו עיר, אשר יושביה ישאפו להון ועושר כיושבי מאזפבקה. העושר הוא

אזוי שטרעבן נאָך געלט און אשירעס, אזויווי די מאזעפעוועקער אײַנוווינער. אשירעס — דאָס איז זייער גאנצער אינטערעס, פון דעם רעדן זיי א גאנצן טאָג, און דאָס מאכט ריידעוודיק זייערע ליפּן אויך אין שלאָף אפן געלעגער. און ס'איז ניטאָ אפילע קיין איינער פון זיי, וואָס ס'זאָל ניט ווארטן אף אים קיין אשירעס, אָבער ניט פון זייער האנדל און וואנדל, אָדער פון זייער האָרעוואניע, פּאוואָלי און פּאמעלעכ. נאָר פלוצעם און אומגעריכט. אָן עפּעס — „פון הימל וועט מען זיי אראָפּווארפן". אפּדערנאכט וועט ער זיך לייגן שלאָפן אן אָרעמאן, א קאפּצן, און אינדערפרי — אן אשרעס, א געזאנג, א פרייד! טויזנטער, צען טויזנט, הונדערט טויזנט... בא גאָט איז דען אומעגלעכ? פונוואנען איז צו זיי געקומען אזא שטארקע טײַווע? אין מאזעפעווקע שפּראָצן ניט קיין געלט־מאגנאטן, אזוי ווי שוואָמען אָדער פּעטשעריצעס, אָן רעגן און אָן טוי, זיי וואקסן ניט, ווי גראָז פון דער ערד; בא אונדז איז פארקערט: די אָרעמקײַט גייט ארום אין שטאָט, גרויס אופגעשטעלט, די קאפּצאָנים מערן זיך פון טאָג צו טאָג, אלע טויערן פון פּארנאָסע זײַנען פארשלאָסן. און אלע קוואלן פון דער כאיונע זײַנען פארשטאָפּט, און ייִדן זיפצן מאכמעס דאכקעס און דרייען זיך ארום ווי שאָטנס, ניט וויסנדיק וואָס צו טאָן, קעדיי צו געפינען שפּײַז פאר זייער הויזגעזינד... אָבער מײַנע ברידער — די מאזעפעווקער זײַנען באַלע־ביטאָכן און גלויביקע, לויט וואָס זייער גלײַכן איז ניטאָ אף דער וועלט. זיי, וואָס זוכן אין אָט דעם פינצטערן טאָל, זיצן און קוקן נאָר ארויס אף ניסים און ווונדער, זיצן און ווארטן נאָר אף געבראָטענע טויבן, וואָס זאָלן פליִען צו זיי גלײַך אין מויל ארײַן, ניט אָפּקערעוועגדיק זיך פון זייער וועג. מיט גלויבן און ביטאָכן לעבט דאָ דער ייִד פון אָנהייב יאָר ביזן עק יאָר, און ווער גיט עס זיי אזא גרויסן ביטאָכן, אויב ניט בערקע דער קאָלעקטאָר, וואָס פארקויפט לאָטעריי־בילעטן — „זאקסישע" און „ברוינשווייגישע". אין די הונדערטער און טויזנטער צעטיילט אָט דער קאָלעקטאָר זײַנע בילעטן צווישן די מאזעפעווקער ייִדן, און ס'איז ניטאָ קיין הויז, ווו סע זאָל ניט זײַן אזא מין בילעט, און אלע, ווי איינער, ווארטן אפן טאָג פונעם גוירל, דאָס הייסט, דער טיראזש! און כאָטש קיין איינער האָט נאָך דאָרט ניט געוווּנען גאָרניט, פונדעסטוועגן האָפן זיי, אז ס'וועט קומען דער טאָג, און כאָטש ער פארזאמט זיך — ווארטן זיי אף אים.

„געווען א פרומער מאן, אָן שפּײַז און כאיונע"... איר געדענקט נאָך די געשיכטע פון יענעם פרומען מאן, וואָס אָן שפּײַז און כאיונע, און וואָס מיט אים האָט געטראָפן? אָט וועל איך אײַך דערציילן א מײַסע ניט מיט איין פרומען מאן, נאָר מיט א שטאָט, וואָס איז פול מיט פרומע לײַט, „אָן שפּײַז און כאיונע"; ניט מיט עליִיאָהי האנאָווי, נאָר מיט אן ייִדישער פרוי, א קאָשערער און צניִעסדיקער פרוי, א פרוי א כאכאָמע... און ניט מיט אכט הונדערט טויזנט גילדן, ווי סע שטייט געשריבן אין די זמירעס צו מאָצע־שאבעס, נאָר מיט צוויי הונדערט מיליאָן רובל! 200.000.000 מיט א פארשלאָסענעם אויצער, מיט גאָלד אָן א שיר!!

.2

די זאך האָט זיך געטראָפן און פאָרגעקומען סאָף 19־טן יאָרהונדערט לויט דער ציילונג, וואָס מיר ציילן דאָ אין אייראָפּע און אין די איבעריקע ציוויליזירטע לענדער, אין יאָר 5649 זינט די וועלט איז באשאפן. אין עלף טאָג פונעם כוידעש איִאָר, אזויפיל און אזויפיל טעג אין ספירע, בייס א קלאנג האָט זיך פארשפרייט אין דער ייִדישער גאס אין מאזעפעווקע, אז עס איז געקומען די פרוי, וואָס באזיצט די שליסלען פונעם אויצער, אז זי איז עס געקומען קיין מאזעפעווקע — האָט זיך א וויג געטאָן די שטאָט.

וועגן דער פרוי מיטן אויצער האָבן זיי, פּראוודע, געהערט שוין לאנג, נאָך פאר פּייסעך; אלע האָבן געוווּסט, אז דאָרט אין די נאָענטע אָדער ווײַטע שטעט דרייט זיך ארום אָט די פרוי און אומעטום, ווו זי קומט, ברענגט זי גליק און רײַכקײַט אין אירע פּאָלעס די אָרעמעלײַט; ווער עס וויל, קומט און געווינט זיך א ביילעק אין איר אויצער. ווי גליקלעך זײַנען זיי, די מענטשן פון יענע שטעט! פאראן אזא איינער, וואָס געווינט זײַן וועלט אין איין שאָ! אָט ליגט אײַער גליק פאר אײַך, ציט און נעמט, שטרעק אויס דײַן האנט און כאפּ עס אָן און נעם וואָס דיר געפעלט, פיל אָן דײַנע רוקזעק, דײַנע זעק און קאסטנס: א קלייניקײַט — צווייהונדערט מיליאָן שטיקער גאָלד — אוי, דו גאָט 200.000.000? פונעם גאָלד און זילבער!.. ווו איז ער און ווו ארום איז דער אויצער געקומען צו דער פרוי — דאָס ווייסט קיינער ניט. נאָר אצינד, אז די באַלעבאָסטע איבערן אויצער איז געקומען קיין מאזעפעווקע זיך פארזאמען דאָרט נאָר עטלעכע געציילטע טעג, וואָרעם אָט נאָך א ביסל, אין צוויי־דרײַ וואָכן ארום, וועט זי אופדעקן דעם סאָד און אופעפענען די פארבאָרגענע און פארבאהאלטענע זאכן פונעם אויצער, — אצינד איז אלצדינג באוווּסט געוואָרן, קיין זאך איז מער קיין סאָד ניט פאר אונדז!

כל מעיינם, את שמו ישאו על לשונם כל הימים והוא ידובב שפתותיהם גם בתנומות עלי משכב, ואין גם אחד מהם, אשר אין עושר שמור לו, אך לא מסחרם ואתננם או מעמל כפיהם לאט־לאט, כי אם לפתע פתאום, מבלי משים ובאפס יד — 'מן השמים ישליכו למו'! לערב ילין דל חלכה ולבוקר — עושר, רינה וצהלה! אלפים, עשרת אלפים, מאה אלפים... היד ה' תקצר? מאין באה להם תאווה עזה כזאת? במאזפבקה לא יצמחו אדירי כסף ככמהין ופטריות, אַל טל ואַל מטר עליהם, כעשב הארץ לא יציצו; ונהפוך הוא אצלנו: העניות מתהלכת בעיר קוממיות, אביוני אדם ירבו מיום ליום, כל שערי הפרנסות ננעלו וכל מקורי המחיה נסתמו, ויאנחו בני ישראל מן המיצר ויתהלכו כצללים מבלי דעת את המעשה אשר יעשון למצוא טרף לביתם... אולם אחי המאזפבים בעלי בטחון ואמונה הם שאין דוגמתם בעולם, יושבי גיא־צלמוות הלזו עודם יושבים ומצפים לנסים ונפלאות, עודם יושבים ומחכים ליונים צלויות, אשר תעופינה ישר אל פיהם מבלי יעבטון אורחותן. באמונה ובטחון יחיה פה היהודי מראשית השנה ועד אחרית שנה. ומי הוא הנותן להם בטחון גדול כזה אם לא בֶרקה הקולקטור[2], המוכר שטרי גורלות, ה'זַכסים' וה'ברוינשווייגים'[3]? למאות ולאלפים יחלק הקולקטור הזה את שטרותיו בין יהודי מאזפבקה, ואין בית אשר אין שם שטר כזה, וכולם, כאיש אחד, יחכו ליום הפור הוא הגורל; ואף אם עדיין לא זכה שם אף אחד בגורל, בכל זאת

1 כתב. 2 כאן: מפיץ של כרטיסי־הגרלה.

3 'זכסים' ו'ברוינשווייגים' — כרטיסי־הגרלה נפוצים, שנקראו על־פי מקומות הוצאתם.

יקוו כי יבוא יום, ואף־על־פי שיתמהמה עם כל זה יחכו לו.

'איש חסיד היה בלי מזון ומחיה'... התזכרו עוד קורות האיש החסיד ההוא 'בלי מזון ומחיה' ומה הגיע אליו? הבה אספר לכם מעשה שהיה לא באיש חסיד אחד, אך בעיר המלאה לה אנשים חסידים 'בלי מזון ומחיה'; לא באליהו הנביא, אך באשה עבריה, אשה כשרה וצנועה, אשה חכמה...; לא בשמונה מאות אלף זהובים, ככתוב בזמירות למוצאי שבת, אך במאתים מיליון רובל כסף! 200,000,000! באוצר בלום, בעפרות זהב אין קץ!

[ב]

הדבר קרה ויאת בסוף המאה הי"ט למניין שאנו מונים פה באירופה ובשאר הארצות הנאורות, בשנת ה'תרמ"ט ליצירה. בשנה הזאת, ביום עשתי עשר לירח זיו, בכך וכך לספירת העומר, והקול עבר במחנה העברים במאזפבקה, כי באה האשה, אשר בידה מפתחות האוצר, כי באה למאזפבקה — ותהום העיר.

את שמע האשה בעלת האוצר אומנם שמעו זה כבר, עוד לפני חג הפסח. הכול ידעו כי שם בערים הקרובות או הרחוקות מזה סובבת הולכת האשה הזאת ובכל מקום בואה — אושר ועושר בכנפיה לענייי אדם; כל הרוצה בא וקונה חלקו באוצרה. מה מאושרים המה בני הערים ההן! יש קונה עולמו בשעה אחת! הנה אושרכם מונח לפניכם, משכו וקחו, שלח את ידך ואחוז בו וקח כטוב בעיניך, מלא את אמתחותיך, שקיך וארונותיך — 200,000,000. אטו מילתא זוטרתא היא? מאתים מיליון כיכר כסף — אהה, אלוהי הכסף והזהב!... איה מקומו ואיככה הגיע ה'אוצר' ליד האשה — לא ידע כל איש. אולם עתה בבוא בעלת האוצר למאזפבקה להתמהמה בה אך ימים מספר, יען כי עוד מעט, בעוד שניים־שלושה שבועות תוציא לאור תעלומה ותפתח שפוני טמוני האוצר — עתה נודע הכול, אין דבר נעלם מאתנו עוד!

דאָרט אין דאָרף כרוקאָווקע לעבן מאזעפעווקע איז זײַן בעקאָוועדיק רו־אָרט. אין דעם טאָג פון ערעוו שוועס האיאָר — דאָס איז דער באשטימטער טאָג, אין וועלכן מע וועט ארויסציִען פונעם שויס פון דער ערד דעם אויצער, דאָס באהאלטענע ליכט. און זײַן אָרט איז צווישן צוויי בערג, דאָרט אף יענעם אָרט, ווו עס איז דערהארגעט געוואָרן דער פּאָרעץ דער און דער, וועלכער האָט געפּרווּט גראָבן און ארויסציִען דעם אויצער, איידער ס'איז געקומען די צײַט זײַנע אנטפלעקט צו ווערן. דעם דאָזיקן אויצער האָט באהאלטן אין די טיפענישן פון דער ערד צוריק מיט זייער פיל יאָרן דער העטמאַן—דער קאָמאנדיר איבער אלע קאָזאקישע כאיאָלעס, וואָס איז באוווסט מיטן נאָמען מ א ז ע פ א. דאָרטן געפינען זיך מעזומענע צוויי הונדערט מיליאָן רובל גאָלד, כוץ א מענגע זילבערנע און גאָלדענע קיילים, פערל און דימענטן, וואָס זײַנען צונויפגעזאמלט געוואָרן אין א מאסע אײַזערנע און קופּערנע קרוגן מיט טעפּ. די טיף פונעם אויצער איז זיבן איילן, און א קופערנע טיר איז אף אים פונויבן, און זי איז פארשלאָסן מיט א גאָלדענעם שלאָס, וואָס עפנט זיך מיט א גינגאָלדענעם שליסל. און אָט דער שליסל געפינט זיך אצינד בא דער יידישער פרוי. נאָר ווי ארום איז דער שליסל געקומען צו איר אין די הענט? די זאָגן: מאזעפא האָט פארלוירן דעם שליסל, האָט אים געפונען א ייד מיטן נאָמען „מוישע דער לאנגער" און האָט אים געלאָזט ירושע זײַנע קינדער און האָט זיי אויך אָנגעשריבן א צוואָע; די קינדער האָבן געלאָזט ירושע זײַנע קינדער, און אזוי איז דער שליסל מעגולגל געוואָרן פון איין יורעש צום אנדערן אסאך דוירעס, ביז ער איז געקומען אין די הענט ארײַן צו דער פרוי, וואָס לעבט אצינד בא אונדז. אין דער צוואָע, וואָס מוישע דער לאנגער האָט אָנגעשריבן פארן טויט, שטייט גאנץ דײַטלעך, אז אין א באשטימטער צײַט און נאָך אין צוויי מאָל און האלב מאָל אזויפיל, אין טאָג פון ערעוו שוועס, דאָס איז 5649 יאָר זינט די וועלט איז באשאפן, וועט אנטפלעקט און געפונען ווערן דער אויצער, און יעדער, ווער ס'וועט אָנרירן דעם אויצער פאר דער צײַט — וועט באקומען דעם טויט, אזוי ווי מיר האָבן באשײַמפערלעך געזען דעם סאָף פונעם פּאָרעץ, וואָס אים איז אויך אנטפלעקט געוואָרן דער סאָד, און ער האָט זיך געקלוגט פעדערן זיך פאר דער צײַט און אריבערנעמען צו זיך די נאכלע פון די יידישע יאָרשים; דאָס איז דאָך אים געקומען פון זײַן האנט אליין און זײַן סאָף איז געווען — דער אומקום.

און די זאָגן: ניט אזוי! ניט מאזעפא האָט באהאלטן דעם אויצער, נאָר גאָנטע, און ניט דאָ ארום מאזעפעווקע, נאָר אין דער שטאָט א ו מ א נ. און אָט אזוי איז געווען די מײַסע: געווען אין אומאן א ייד מיטן נאָמען רעב אנשל אומאנער, און דער דאָזיקער מענטש איז געווען א טמימעסדיקער און ערלעכער, א פרומער און גאָטספאָרכטיקער. און זײַן ארבעט איז געווען טראָגן סכוירע אין די הויפן פון די פוילישע פריצים, און געהאט האָט ער א וואָגן, געשפאנט מיט א דארער קליאטשע; און ס'איז געווען, ווען גאָנטע איז ארויסגעגאנגען באהאלטן דעם אויצער, איז רעב אנשל געשטאנען אין נאָענטן וואלד לעבן זײַן וועגעלע מיט סכוירע און געדאוונט שמוינעסרע. און אז ער איז געקומען צו די ווערטער „און אונדזערע אויגן זאָלן דערזען", האָבן זײַנע אויגן דערזען, ווי גאָנטע מיט א מאכנע קאָזאקן גראָבן אין דער ערד א טיפן גרוב; דערנאָך האָבן זיי אראָפגעלאָזט פון דער קארעטע אין גרוב ארײַן זייער פיל זעק, פול מיט גאָלדענע און זילבערנע מאטבייעס און איידלשטיינער מיט דימענטן, וואָס אקעגן זייער לײַכטן און זייער גלאנץ זײַנען ר' אנשלס אויגן קימאט טונקל געוואָרן. און אז די קאָזאקן האָבן געענדיקט זייער ארבעט, זײַנען זיי אוועק זייער וועג אין אײַלעניש און יאָגעניש, און רעב אנשלען האָבן זיי ניט געזען; דעמלט איז רעב אנשל ארויס פונעם וואלד און ארופגעצויגן דעם אויצער און אים ארײַנגעלייגט אין וואָגן ארײַן, און די סכוירע האָט ער ארײַנגעוואָרפן אין גרוב ארײַן, האָט צוגעדעקט מיט ערד און זיך אוועק זײַן וועג בעשאָלעם א.א.וו...

און אנדערע האָבן געזאָגט: ניט אזוי איז געווען די מײַסע! דער אויצער איז פארשלאָסן אף א שלאָס אין א זילבערנעם קאסטן, וואָס געפינט זיך בא דער פרוי אין שטוב אין איר ווינשטאָט. דאָרט אין יענעם קאסטן (ווי סע שטייט געשריבן אין דער צוואָע) ליגן אָפגעהיט קרעדיט־בילעטן פון איינעם פון די ענגלישע באנקן אף דער ריזיקער סומע פון צוויי הונדערט מיליאָן רובל גאָלד, וואָס איז פארבאהאלטן געוואָרן ביז אין דער באשטימטער צײַט — דאָס איז ערעוו שוועס הײַנטיקס יאָר. כוץ די בילעטן געפינען זיך אין קאסטן אויך א מאסע גאָלדענע רענדלעך און טײַער צירונג, וואָס זיי קאָן יעדער איינער זען מיט זײַנע אויגן דאָ, בא דער פרוי אליין... יעדער איינער פון די מאזעפעווקער גייט צו נאָענט, קוקט זיך אײַן אין די גאָלדענע רענדלעך, אינעם שליסל, אינעם אלטן בויגן פאפיר, וואָס איז שוין צעפוילט פאר אלטקײַט, און א שטארקע טײַווע צעפלאקערט זיך בא יעדן איינעם אין הארצן, די טײַווע צו געלט. דאָס בלוט ווערט אים הייס, זײַן

שם בכפר חרוקובקה אשר סמוך למאזפבקה מנוחתו כבוד, יום ערב שבועות דהאי שתא הוא יום הכסא להוציא מחיק האדמה את המטמון, אור הגנוז, ומקומו בגיא בין שני הרים, שם במקום, אשר עליו נהרג האדון פלוני אלמוני, אשר ניסה לחפור ולהוציא את המטמון בטרם הגיע זמנו להיגלות. את האוצר הזה טמן בעמקי האדמה לפני שנים רבות מאוד השר המצביא לצבא הקוזאקים הנודע בשמו מאזֻפה, בו יימצא במזומנים סך 200,000,000 שקל כסף, מלבד המון כלי כסף וזהב, פנינים ואבני חפץ למכביר אשר אוספו בהמון כדים וסירי נחושת וברזל. עומק האוצר שבע אמות ודלת נחושה עליו מלמעלה וסגורה חותם צר במנעול של זהב, אשר יפתח במפתח פז, והמפתח נמצא עתה ביד האשה העבריה הזאת. אך איזה הדרך בא המפתח אל ידה? הללו אומרים: מאזפה איבד את המפתח וימצאהו איש יהודי ושמו 'משה הארוך' ויורישהו לבניו אחריו, ויכתוב למו גם שטר צוואה; הבנים הורישוהו לבניהם אחריהם, וכה נתגלגל המפתח מיורש ליורש כמה דורות, עד כי בא ליד האשה הזאת החיה אתנו כיום. בשטר הצוואה אשר כתב 'משה הארוך' לפני מותו נאמר באר היטב כי למועד מועדים וחצי מועד, ביום ערב שבועות לשנת התרמ"ט ליצירה, כעלות השחר, ייגלה ויימצא האוצר, וכל הנוגע באוצר בטרם בוא היום ההוא מות יומת, וכאשר עין בעין ראינו את אחרית האדון אשר גם לו נגלה רז זה ויתחכם לדחוק את הקץ ולהעביר אליו את נחלת היורשים העברים; הלא מידו היתה לו זאת ואחריתו עדי אובד.

והללו אמרו: לא כי! לא מאזפה טמן את האוצר כי אם גונטה ימ"ש, ולא פה בסביבות מאזפבקה, כי אם בעיר אומאן. ומעשה שהיה כך היה: איש יהודי היה באומאן ור' אנשל אומאניר שמו, והיה האיש ההוא תם וישר, חסיד וירא אלוהים. ותהי מלאכתו לשאת סחורה אל חצרי האדונים הפולנים, ולו עגלה רתומה לסוסה אחת דלת־הבשר; ויהי כאשר יצוא יצא גונטה להסתיר את האוצר, עמד ר' אנשל ביער הסמוך אצל עגלתו הטעונה סחורה ויתפלל תפילת שמונה־עשרה, ובהגיעו ל'ותחזינה עינינו' חזו עיניו והנה גונטה ועמו מחנה קוזאקים חופרים באדמה בור עמוק; אחרי כן הורידו מן המרכבה אל הבור שקים רבים מאוד מלאים מטבעות זהב וכסף ואבנים טובות ומרגליות, אשר לנוגה זרחם ולברק מראיהם כמעט כהו עיני ר' אנשל. ויהי ככלות[4] הקוזאקים את מלאכתם וישובו לדרכם מבוהלים ודחופים ואת פני ר' אנשל לא ראו; אז יצא ר' אנשל מן היער, ויעל את האוצר ויניחהו בעגלתו, ואת הסחורה הטיל הבורה ויכס בעפר וילך לו לדרכו בשלום וגומר...

ואחרים אמרו לא כן הדבר! האוצר סגור על מסגר בארון כסף הנמצא בבית האשה בעיר מגוריה, שם בארון ההוא (ככתוב בשטר הצוואה) מונחים למשמרת שטרות של אחד הבאנקים באנגליה ואשר שם נמצא הסך העצום 200,000,000 שקל כסף, אשר הופקד שמה עד יום מועד, הוא יום ערב חג השבועות בשנה הזאת. מלבד השטרות נמצאים בארון גם המון דינרי זהב ותכשיטין יקרים, אשר אותם הלא יוכל כל אדם לראות עין בעין פה אצל האשה בעצמה... כל אחד מבני מאזפבקה יקרב, יתבונן אל דינרי הזהב, אל המפתח, אל הגיליון הנושן, אשר בלה מזוקן, ותאווה עזה תתלקח בלב

4 במקור: 'כגלות'.

פאַנטאַזיע שטורעמט, און פול מיט געדאַנקען גייט ער אַרויס אינ־דרויסן און ציילט און מאַכט א כעושבן: וויפל טרעפט אָן די סומע 200.000.000. „ווי מיר, — טראַכט ער זיך אין האַרצן, — וואָס וואָלט איך געטאָן, ווען די דאָזיקע צוויי הונדערט מיליאָן רובל זאָלן זיין מיינע?" און אָט די מאַכשאָוועס באַהאַלט יעדער מענטש בא זיך אינעווייניק, באַגראָבט זיי אין האַרצן און ברענגט זיי ניט אַפן מויל.

און די פרוי האָט צוויי גאַבאָים, פיינע מענטשן, מענטשן, וואָס זייער פּאָנעם זאָגט קלאָר איידעס, אַז דאָס זיינען כאַשעווע לייט, זיי זיינען געווען די אַריינפירער און אַרויספירער, די, וואָס האָבן געשמועסט און זיך געייסעקט מיט דער זאַך. יעדער איינער, וואָס האָט געגלוסט וויסן די פּראָטים וועגן אויצער, האָט זיך גע־ווענדעט צו די צוויי גאַבאָים, און זיי האָבן אים געוויזן — אומ־זיסט אָן געלט — דעם וועג, ווו ער זאָל גיין, און אַז ער האָט אָפּגעציילט זיי אין די הענט אַריין איין רובל — וועט ער נעמען פונעם אויצער אָפ זיין כיילעק הונדערט רובל, און אויב ער גיט הונדערט — וועט ער קריגן צען טויזנט! מיט איין וואָרט — דאָס געשעפט איז זייער א גוט געשעפט, און ווער איז דאָס אַן אכזער אָפ זיך אַליין און וויל זיך ניט זאָרגן וועגן קומענדיקן טאָג און זיך איינשאַפן גליק און אשירעס בא אַזא געלעגנהייט! „דיין העמד פונעם לייב זאָלסטו פאַרזעצן, און א גוויר זאָלסטו זיין!"

און דאָס גאַנצע פאָלק פון אַלע עקן שטאָט האָט אָנגעהויבן ברענגען דאָס געלט צו דער פרוי, די פונעם אויצער. און דער, וואָס האָט ניט געהאַט בעיאַד, האָט פאַרמאַשקנט זיין ווייבס צי־רונג, בימכילע, און אויך הויז־גרייט און מאַלבושים. אין יענער צייט האָט זיך געעפנט א קוואַל פון שעפע און בראָכע אָן א שיר פאַר רעב אַלטער פּראָצענטניק און די איבעריקע איסקע־נעמער אין שטאָט, מע האָט זיי באַלאַגערט פון אַלע זייטן: „נאָט אייך א מאַלבוש, נעמט אויך אַסאַך פּראָצענט, אַבי גיט געלט!" וואָרעם ס'איז אַרויס א קאָל, אַז סע קאָן זיין, אַז נאָך לעגבוימער וועט די פרוי מער ניט צונעמען קיין געלט און אויפהערן פאַרקויפן טיילן פונעם אויצער, וואָרעם צו וואָס דאַרף זי עס? ס'איז דאָך אַזוי ווי א טראָפּן פון אַן עמער אין פאַרגלייך מיטן מעסור־קענעם פאַרמעגן, וואָס איז איר באַשערט!

און אַז אין איר אויצער איז פאַראַן געלט — דאָס איז געווען העכער פון יעדער צווייפל. האָבן דאָך יעדנס אייגעמס אויגן געזען לעבן דער פרוי א קופּערנעם קרוג, וואָס פון אים וויעט מיט אַלטקייט, און דער קרוג איז פול ביז איבער די ברעגן מיט גאָלדענע רענדלעך, אימפּעריאַלן, קערבלעך און בליאַסקענדיקע מאַט־בייעס, וויאַזוי־זשע זאָל מען איר ניט גלייבן? ווייניק אויצרעס זיינען עס פאַרגראָבן אין די טיפענישן פון דער ערד פון קאַד־מוינים? עמעס, מאַזעפּעווקער כאַכאָמים, די לייצים, וואָס זיינען באַקאַנט אונדזערע לייענער פון די פריערדיקע דערציילונגען אונדזערע, האָבן געפּרוּווט טכילעס אויפעפענען א בייז מויל און האָבן אָפּגעלעצעוועט פון די מענטשן, וואָס האָבן זיך געיילט און געכאַפּט זיך צו ז'ער פרוי אָפּצוגעבן איר זייער געלט.

— רייניקט אָפּ אַן אָרט! גרייט אָן א בייטל! — האָבן די דאָזיקע לייט מיט די שאַרפע מיילער אויסגערופן, זעענדיק איי־נעם גיין אין איינע איילעניש צו דער פרויס סטאַנציע, — אָט גייט ער באַגראָבן דאָס ביסל, וואָס ער האָט פון פריער.

— ער לאָזט אַוועק זיין געלט אָפן ווינט.

— אַזויווי ער זעט זיינע אויערן, אַזוי וועט ער זען צו־ריק זיין געלט.

— ער וועט געבן געלט, און באַקומען א פולע זשמעניע שמאַטעס.

אָבער אין צוויי־דריי טעג אַרום האָבן די דאָזיקע לייצים — די קריטיקער אַוועקגעוואָרפן דאָס לעצאָנעס און געוואָרן קליגער און אויך אָנגעהויבן צו פאַרגאַנוענען זיך איינציקווייז צו דער פרויס סטאַנציע, און געגאַנגען זיינען זיי אינדער־פינצטער, קיין פרעמד אויג זאָל זיי ניט אָנקוקן. און זיי האָבן אָפּגעגעבן דער פרוי דאָס ביסל, וואָס ס'איז בא זיי אי־בערגעבליבן, דאָס לעצטע קערבל פונעם ביסל, קעדיי זיי זאָלן אויך האָבן א כיילעק אין איר אויצער, ווייל באַלד וועט אַריבער דער טערמין, אָט באַלד וועלן די טויערן צוגעשלאָסן ווערן, און דאַן וועט שוין קיין שום אויס־קויפ ניט העלפן. עמעס, ניט מיט כיישעק האָט די פרוי גע־נומען דאָס געלט, און אירע צוויי גאַבאָים זיינען אויך געווען גרויסע אַקשאָנים דעמלט, נאָר אַזויווי זיי האָבן שטאַרק גע־בעטן — „נעמט, וואָס אַרט אייך, אַז איר וועט נעמען?" — האָבן זיי גענומען.

און זיי האָבן גענומען — פון אינדערפרי ביז האַלבער נאַכט! די טיר האָט ניט אויפגעהערט זיך צו דרייען אָפ אירע זאַוויסעס אַפילע אָפ קיין מינוט ניט — דער אַרויס און דער אַריין. און ס'איז געקומען מאַנצבלעך און פרויען, אַלטע און יונגע, באָ־כערים און מיידלעך, כאַסאַנים און קאַלעס מיט זייערע קניפּ־לעך אין די הענט און זיי האָבן זיך געשטופּט און געשטויסן

כל אחד, תאווה לכסף... דמו יחם בקרבו, דמיונו יסתער וברוב שרעפיו בקרבו יצא החוצה וימנה ויספור ויבוא חשבון: כמה יעלה מספר הסך 200,000,000? 'אוי נא לי — יהגה לבו — מה עשיתי לו נמצאו בידי 200,000,000 כסף אלה?' — ואת מחשבותיו האלה יסתיר כל איש בחובו, לבו להן קבר ולא תעבורנה פיו.

ולאשה שני גבאים אנשי צורה, אנשים אשר חזות פניהם ענתה בם עדות נאמנה, כי אנשים מכובדים המה; המה היו המוציאים והמביאים, המדברים והמתעסקים בדבר הזה: כל איש אשר התאווה תאווה לדעת את פרטי דבר ה'אוצר', פנה אל שני הגבאים והם הורו לו הדרך ילך בה חינם אין כסף. והיה אם ישקול על ידיהם רובל אחד ויקח חלק מן האוצר מאה רובל, ואם מאה יתן — ולקח עשרת אלפים. כללו של דבר: העסק הוא עסק טוב מאוד, ומי אכזר עוכר שארו לא יחפוץ לדאוג ליום אחרון ולקנות לו אושר ועושר בעת מצוא כזאת? 'את שמלתך לעורך תנה בעבוט ועשיר תהיה!' —

וכל העם מכל קצות העיר החל להביא את הכסף ליד האשה בעלת האוצר, וכל אשר אין ידו משגת יתן בעבוט את תכשיטי אשתו, במחילת כבודה, וגם כלי בית ושמלות; בעת ההיא נפתח מקור שפע וברכה עד בלי די לר' אלטר המלווה בריבית וליתר הנושכים בעיר, מצור שמו עליהם מכל עברים: 'שמלה לכם, גם הרבו הריבית, אך הבו הכסף!' יען עברה הרינה במחנה, כי יוכל היות אשר אחרי יום ל"ג בעומר לא תוסיף האשה לקבל כסף וחדלה למכור חלקים מן 'האוצר', כי למה לה זאת? הלא כמר מדלי הוא לעומת ההון העצום השמור לה!

וכי יש כסף באוצרה — זה היה נעלה מעל כל שפק. הן עיני כל אדם חזו על־יד האשה כד נחושת אשר זיקנה חופפת עליו, והכד מלא על כל גדותיו דינרי זהב, אדרכמונים, שקלים ומטבעות נוצצות, ואיך לא יתנו אמון בה? המעטים המה האוצרות הקבורים בבטן האדמה משנים קדמוניות? אומנם חכמי מאזפבקה הליצנים, הידועים לקוראינו מסיפורינו הקודמים, ניסו בראשונה לשלת פיהם ברעה ויתלוצצו על האנשים אשר נבהלו נחפזו אל האשה לתת לה את כספם.

— פנו מקום! הכינו כיס! קראו בעלי פיפיות אלה, בראותם האחד הולך ברגליים ממהרות אל משכן האשה — הנה הוא רץ לקבור את המעט אשר לו מלפניו.

— מניח את מעותיו על קרן הצבי.

— כאשר עיניו תראינה את אוזניו מאחריו, כי ישוב לראות את כספו.

— כסף ישלם ויקבל מלוא חופניים סמרטוטים.

אולם בעבור שניים־שלושה ימים השליכו הליצנים המבקרים האלה את ליצנותם אחרי גוום ויביאו לבב חכמה, ויחלו להתגנב גם הם אחד אחד אל משכן האשה, ויהי במחשך דרכם, לבל תשורם עין זר. ויתנו ליד האשה את יתר הפליטה, את השקל האחרון הנמצא באמתחתם, להיות גם להם חלק באוצרה, ומה גם כי עוד מעט ויעבור המועד, עוד מעט ויינעלו השערים, אז לא יועיל כל כופר. אומנם לא בחפץ לבב נטלה האשה את הכסף, וגם שני גבאיה היו סרבנים גדולים באותה שעה, אך כאשר הפצירו בם מאוד: 'קחו, מה ממכם יהלוך אם תקחו?' — ויקחו.

ויקחו — מאז הבוקר, עד חצות לילה! הדלת לא חדלה לסוב על צירה אף רגע אחד, זה יוצא וזה בא, ויבואו האנשים על הנשים, זקן ונער, בחור ובתולה, חתן וכלה וחרצובותיהם בידיהם וידחקו ויהדפו איש את רעהו בצד ובכתף להיכנס ראשונה, כנהוג. מקום משכן האשה בעלת האוצר היה בבית

איינער דעם צווייטן אין די זײַטן און אין די אַקסלען אַפּ אריײַנצוגיין די ערשטע, ווי דער שטייגער איז. די סטאַנציע פון דער פרוי מיטן אויצער איז געווען בײַ אונדזער באַקאַנטן רעבּ שאבּסע דער בּאַל־אַכסאַניע, אין דעם צימער, ווו ס'האָט פריִער געוווינט דער „דײַטש". און די פרוי איז געווען אָ כאָשעווע און צניִעסדיקע פרוי, מיט אַ זײַדענעם שאַל אַף די אַקסלען, אַ ריינעם הייבּל אַפן קאָפּ, מיט אַ גאָלדענעם שנירל, בּאַפּוצט מיט דימענטן, טאָפּאַזן און סמאַראַגדן אַפן שטערן, מיט אויריִנגלעך אַף די אויערן און אַסאַך רינגען אַף די פינגער. מיט די בּאַזוכער האָט זי גערעדט ווייניק, און די פאַרמיטלער צווישן זיי זײַנען געווען די צוויי קרוביִם אירע, די גאַבּאָיִם, וועלכע זײַנען ארומגעגאַנגען אין צימער אַהער און אַהין און געשמועסט און געסוידעט זיך צווישן זיך, אָן שום אויפמערקזאַמקייט צו די מענטשן, וואָס שטייען און וואַרטן מיט די קניפּלעך געלט אין די הענט. און ווויל איז דעם מענטשן, וועלכער האָט זוכע געווען צו געפעלן די דאָזיקע גאַבּאָיִם און צו פאַרשריבּן ווערן פאַר אַ שטיקל כאַבּאַר אין געדענק־בּוך בּײַ זיי. אויך אונדזער באַקאַנטן רעבּ שאַבּסען איז אָנגעקומען אַף זײַן כיילעק אַ ווילער שטיק פון דער דאָזיקער סודעס־מיצווע, וואָרעם צו אים פרעגט זיך צום אַלעם ערשטן יעדער, וואָס קומט צו דער פרוי, ער זאָל זײַן פאַר אים אַ רעדנער, און אַ כאָדאָטײַ, אַ שטאַדלען און אַן אַדוואָקאַט. אַזוי איז דער מינהעג בּײַ די מאַזעפּעווקער פון טאָמיד אָן, אַז צו יעדער איניען דאַרפן זיי האָבּן אַ מייליץ־יוישער, אָדער ווי זיי רופן דאָס — אַ „צאַד". בּײַם פּאָרעץ — אַ צאַד; בּײַ גוויר — אַ צאַד; בּײַ שטאָט־פּריסטאַוו — אַ צאַד; בּײַ דאָקטער — אַ צאַד; בּײַם רעבּן — אַ צאַד; מיט איין וואָרט: זיי רירן ניט מיט קיין האַנט און מיט קיין פוס, איידער זיי האָבּן ניט פריִער עפּעס אַ צאַד. בּײַ דער פרוי מיטן אויצער איז רעבּ שאַבּסע געווען דער „צאַד", אין זײַן בּאַגלייטונג איז גרינג געווען צו קומען אין שטוב אַרײַן. ער שטעלט פאָר דעם מענטשן פאַר די גאַבּאָיִם. אַשטייגער: „אָט איז דער און דער, אַ היגער בּאַלעבּאָס, דאַוונט אין אַלטן בּעסמעדרעש"... אָדער: „דאָס איז די און די, אַ לײַטישע ייִדענע, פאַרקויפט מילך, פּוטער"... און ווויל איז דעם מענטשן, וואָס אַ „צאַד" גייט מיט אים פאָרויס! דערפאַר האָט רעבּ שאַבּסע אויך בּאַקומען עפּעס געצאָלטס, וואָרעם „נאָך אַן אָנגעלאָדענעם וואָגן איז גוט פאַמעלעך נאָכצוגיין". אַזוי איז געווען זײַן ווערטל, און דאָס ערשטע, וואָס ער האָט געטאָן, איז געווען אָנצוגרייטן נאַדן פאַר זײַנע פיר טעכטער, און ער האָט פאַר יעדער איינער אײַנגעטיילט צוויי טויזנט פינפהונדערט רובּל. דאָס הייסט, ער האָט גענעבּן דער פרוי מיטן אויצער פינף און צוואַנציק רובּל פאַר יעדער טאָכטער, און אין פּינקעס איז פאַרשריבּן געוואָרן אַף זײַן קאָנטע אָט וואָס: „אַפן כעזשבּן פונעם נאָגיד רעבּ שאַבּסע צען טויזנט רובּל פאַר זײַנע פיר טעכטער פונעם אויצער. די סומע הונדערט רובּל אָפּגעצאָלט"...

עמעס, רעבּ שאַבּסע, ווי מיר ווייסן, איז ניט געווען פון די נאַראָנים, איז ער געקומען מיט אַ טײַנע, אַז אַזוי ווי ער איז דער בּאַל־אַכסאַניע, איז ער דאָך כאָשעווער איידער איינער פון דער גאַס, קומט אים אַן הויסאָפע אַף די צען טויזנט רובּל, קעדיי ער זאָל קאָנען אויסטראָגן די כאַסענע־הויצאָעס. און רעבּ שאַבּסע איז צוגעגאַנגען צו די גאַבּאָיִם און האָט זיי געזאָגט:

— הערט נאָר, ראַבּויסײַ! ס'איז אַ געלעכטער בּײַ אײַך כאַסענע מאַכן פיר טעכטער! און נאָך פאַרגעסט ניט, אַז מײַן פרוי, מאָראַס דווירע, זאָל לעבּן, איז אויך אַ לעבּעדיקער מענטש, און אַז עס וועט קומען צו דער כאַסענע, וועט זי דאָך וועלן איך זאָל איר מאַכן אַ זײַדן קלייד און אַ פּוטער; און ווו איז די איבּעריקע הויצאָעס? און ווו איז רעכאַש, און קלעזמער, און נאָך און נאָך?

אַף די דאָזיקע טײַנעס האָבּן די כאָשעווע גאַבּאָיִם אָפּגעענטפערט, אַז אויבּ ער וועט זיי נאָכלאָזן פון געצאָלטס פאַר דער סטאַנציע און פאַרן עסן, וועלן זיי אים געבּן פונעם אויצער אַ שנירל פּערל און בּריליאַנטן, וועלכע ער וועט קאָנען פאַרקויפן פאַר גוט געלט, אויבּ ער וועט וועלן.

— פאַרקויפן די פּערל און בּריליאַנטן?! — האָט אויסגעשריגן דווירע, — ניין, דאָס ניט! פאַר קיין שום געלט אין דער וועלט וועל איך דיך ניט לאָזן, שאַבּסע, טאָן אַזאַ זאַך, וואָרעם זיי וועלן זײַן מײַנע! דו הערסט?!

— טו ווי דו ווילסט, — האָט רעבּ שאַבּסע געענטפערט אין גוטן מוט, — איך וועל זיך מיט דיר ניט קריגן אַצינד, האַלוואַי וואָלט שוין געוואָרן שווועס!..

מיודענו ר' שבתי בעל האכסניה, בחדר אשר לפנים שכן בו ה'אשכנזי'. והאשה היתה אשה כבודה וצנועה, הוד והדר לבושה, ידיה חבוקות על בטנה, מטפחת משי על שכמה, צניף טהור על ראשה ופתיל זהב ממולא אבני שוהם, פיטדה וברקת על מרום מצחה, עגילים באוזניה וטבעות רבות על אצבעותיה. עם הבאים היו דבריה מעטים, והמליץ בינותם היו שני האנשים, קרוביה הגבאים, אשר התהלכו בחדר הנה והנה וישיחו ויתלחשו איש אל אחיו, מבלי שים לב אל האנשים העומדים ומצפים אליהם וצרור כספם בידיהם; ואשרי האיש אשר זכה למצוא חן בעיני הגבאים האלה ולהיכתב בעד בצע כסף בספר הזכרונות אשר לפניהם. גם בחלק ר' שבתי מיודענו עלה נתח טוב מסעודת מצווה זאת, כי אליו ידרוש ראשונה כל הבא אל האשה, למען יהיה לו לפה ולמליץ, לשתדלן ולפרקליט. כן אורחות בני מאזפבקה מאז ומקדם, כי לכל עניין דרוש למו מליץ יושר, או כאשר יקראוהו הם 'צד'. אצל האדון האציל — צד; אצל הגביר — צד; אצל פקיד העיר — צד; אצל הרופא — צד; אצל הרבי — צד; כללו של דבר: המה לא יניעו את ידם ואת רגלם מבלי היות להם ראשונה איזה 'צד'. אצל האשה בעלת האוצר היה ר' שבתי ה'צד'; בחברתו נקל לבוא הביתה; הוא יציג את האיש לפני הגבאים, לאמור: 'הנה זה פלוני בן פלוני בעה"ב דפה, מתפלל בבית־המדרש הישן'... או: 'זו פלונית בת פלונית, אשה הגונה, מוכרת חלב, חמאה'... ואשרי האיש אשר 'צדו' הולך לפניו! בגלל זאת בא ר' שבתי על שכרו גם הוא, כי 'על יד העגלה הטעונה טוב להתנהל לאט', כה היו דבריו, ותהי ראשית מעשהו להכין נדה לארבע בנותיו, וישלש בעד כל אחת מהנה אלפיים וחמש מאות רו"כ, כלומר הוא נתן להאשה בעלת האוצר עשרים וחמישה רו"כ בעד כל אחת מבנותיו ונכתב בפנקס על חשבונו בזה הלשון: 'על חשבון הרבני הנגיד ר' שבתי עשרת אלפים רו"כ על ארבעה בנותיו מן האוצר, סך מאה רו"כ סלוק'...

אומנם ר' שבתי, כאשר ידענוהו כי לא בין האווילים חלקו, בא בטענה, כי בהיותו הוא בעל האכסניה, הלא יתרון לו על איזה אדם מן השוק, ולו יאתה הוספה על סך עשרת אלפים רו"כ, למען תמצא ידו לכלכל את הוצאות החתונות. ויגש ר' שבתי אל הגבאים ויען ויאמר:

— שמעו־נא רבותי! האם כשחוק הוא לכם לעשות חתונות לארבע בנותי? ועתה אל־נא תשכחו כי זוגתי מרת דבורה שתחיה היא גם כן נפש חיה, ובהיות החתונה הלא תאבה כי אעשה לה שמלת משי ואדרת שער; ואיה יתר ההוצאות? ואיה רח"ש[5] כל"ז[6] ועוד ועוד?

על עצומותיו אלה השיבוהו הגבאים הנכבדים, כי אם יוותר למו שכר האכסניה והאוכל, אזי יתנו לו מן 'האוצר' מחרוזת של פנינים ומרגליות, אשר אותן יוכל למכור בכסף מלא, אם יחפוץ.

— למכור הפנינים והמרגליות?! קראה דבורה — היה לא תהיה! בעד כל הון דעלמא לא אתנך, שבתי, לעשות כדבר הזה, כי לי תהיינה! התשמע?

— עשי כטוב בעינייך — ענה שבתי בטוב לב — אנוכי לא אבוא עמך בריב בעת הזאת; מי יתן ויבוא חג הביכורים!...

5 'רח"ש' — נוטריקון: רב, חזן, שמש. כאן הכוונה לתשלומים לכלי־הקודש.
6 כלי־זמר.

אונ וואָס נעענטער עס איז געקומענ דער יאָנטעוו, אלצ שטארקער איז געוואָרנ די טײַווע בא. די מאזעפעווקער צו קריגנ פארמעגנ אונ אשירעס אָנ גאָרניט, אונ אלצ גרעסער אונ מערער איז געוואָרנ דאָס ענגשאפט אונ דאָס שטופעניש בא רעב שאבסענ אינ הויז. אונ דער כאָשעווער רעב שאבסע האָט געמאָלדנ אלעמענ, אז אנ עק! פארשלאָסנ געוואָרנ די טויערנ, אונ די פרוי מיטנ אויצער וויל מער ניט מעזאקע זײַנ יעדנ מיט איר גוטנ אויצער. אונ מאנצבלען אונ פרויענ האָבנ שטארק געבעטנ רעב שאבסענ אונ האָבנ זיכ אויסגעזוכט אסאכ „מייליצ־יוישערס" אונ „צדאָדימ" צו אימ, מע זאָל בעטנ פאר זיי, אונ נאָר מיט גרויס מי אונ מאטערניש האָט זיכ זיי אײַנגעגעבנ אָנצוקומענ צו דער פרוי. דעמ לעצטנ גראָשנ האָבנ זיי אויסגעליידיקט, דאָס לעצטע ביסל אָפגעגעבנ פאר א מאשקנ, פארקויפט הײַזער אונ הייפ — אונ געטראָגנ געלט דער פרוי, וואָס האָט דאָס, עמעס, גענומענ אָנ כיישעק... אסאכ האָבנ אוועקגעוואָרפנ זייערע געשעפטנ אונ זייער ארבעט, אסאכ פארבינדונגענ זײַנענ אופגעלייזט געוואָרנ, אסאכ שידוכימ באָטל געוואָרנ אונ אסאכ געטנ געגעבנ געוואָרנ איבערנ אויצער. נאָר אינ דעמ איז געווענ זייער גאנצער אינטערעס. וועגנ אויצער איז געווענ אלע זייערע שמועסנ אונ באשעפטיקונגענ, זייערע געדאנקענ אונ טראכטנ! נאָכ א וואָכ — וועט זײַנ ערעוו שווועס — דער טאָג, וואָס ער וועט ברענגענ מיט זיכ גליק אונ אשירעס צו די מאזעפעווקער, אונ אָט פלוצעמ האָט געטראָפנ אנ אומגליק, געקומענ א צאָרע, מע ווייסט ניט פונוואנענ. אונ אָט וואָס ס'איז געשענ:

צווישנ די אלע פארשיידענע פארנאָסעס, מיט וועלכע עס האָבנ זיכ פארנומענ די מאזעפעווקער יידנ אינ הײַנטיקע שלעכטע צײַטנ, איז געווענ איינ מינ פארנאָסע, א גרינגע אונ מעווזעדיקע, זייער א קויסיקע אונ נימעסע. די דאָזיקע פארנאָסע איז די מעסירע — א קרעציקע מאקע, וואָס האָט זיכ באהעפט אינ אונדז אינ כוישעכדיקע טעג, טעג פונ ענגשאפט אונ פינצטערניש... אונ נאָר דאנ וועט דאָס יידישע פאָלק וויסנ, אז עס איז אויסגעלייזט פונ אלע זײַנע צאָרעס אונ אז סע איז געקומענ דאָס יאָר פונ זײַנ יעשועס, ווענ די דאָזיקע זינד וועלנ פארשווונדנ ווערנ בא אימ, אונ די מאָסרימ וועלנ פארשניטנ ווערנ פונ גאָטס אידע! כוצ די מאָסרימ אונ דאָנאָסטשיקעס, וואָס געבוירנ האָט זיי די קאָנקורענצ אינ מיסכער אונ אופגעצויגנ האָט זיי די קינע, וואָס איינער איז מעקאנע דעמ צווייטנ, געפינט זיכ אינ יעדער שטאָט, צו אונדזער ווייטעק אונ דעמ גאנצנ פאָלק צו שאנד, א מאָסער, וואָס דאָס איז זײַנ מעלאָכע, א מענטש מיט א צונג, וואָס האָט זיכ אויסגעקליבנ די מעסירע פאר א קוואל פונ פארנאָסע אונ שפּײַזונג, וואָס פונ דעמ האָט ער זײַנ ברויט. אויכ אינ מאזעפעווקע אינ דער יידישער קעהילע רוט בעקאָוועד אזא מינ „מאָסער א מײַסטער" אונ זײַנ נאָמענ איז „ר' יאנקל מאָסער". דער דאָזיקער יאנקל איז אזוי ווי „יאָנטל כאפער" אָדער „מענדל נאָווי" פונ אמאָל; דער דאָזיקער יאנקל איז א כאָשעווער באלעבאָס אינ מאזעפעווקע, אונ אלע גיבנ אימ אָפ קאָוועד, וואָרעמ ער איז דאָכ א מאָסער! יעדער קרעמער אינ שטאָט — צי ער האָט יאָ פאָסעלע סכוירע אינ קלייט, צי ניט; יעדער סויכער — צי ער האָט יאָ געקויפט א „בלעטל" אפ צו מעגנ האנדלענ, צי ניט; יעדער מעלאמעד — צי ער האָט יאָ א „בלעטל" אפ צו מעגנ לערנענ, צי ניט — אלע ווייסנ זייער פליכט, אז זיי מוזנ ברענגענ יאנקלענ א „מאטאָנע", איינ קערבל אָדער עטלעכע קערבלעכ. צי עס איז אנ אסיפע אינ שטאָט, א סימכעלע, א פריזיוו, אָדער עס שטארבט איינער אינ א דאָרפ, אָדער סע קומט א רעבע אינ שטאָט ארײַנ — יאנקל באקומט זיכ זײַנ לוינ אונ טראָגט אוועק עפעס א גאָב: זאָל דער הונט ניט האווקענ... אונ די דאָזיקע פיאווקע האָט צוויי טעכטער: צוויי קעשענעס, טיפע, ווי דער טהאָמ, אונ ברייטער פונעמ יאמ, אונ זיי ווייסנ ניט קיינ זעט, אזוי ווי דער שעאָל. ווער איז ער, דער יאנקל, אונ פונוואנענ איז ער געקומענ צו אונדז קיינ מאזעפעווקע — וועל איכ דערציילנ אנ אנדערש מאָל, נאָר איינס וויל איכ דאָ באמערקנ, אז פונ זײַנע פינפ כושימ איז דער וויכטיקסטער דער „כוש־האָרייעכ" — יאנקל האָט א נאָז, וואָס מיט אימ דערשמעקט ער אפילע וואָס עס טוט זיכ אונטער דער ערד! אָ, זײַנ נאָז, זײַנ לאנגע נאָז, וואָס נישטערט אונ בוידעקט, זוכט אונ גריבלט זיכ! די דאָזיקע נאָז באגעגנט אײַכ צומ ערשטנ, ווענ איר קומט קיינ מאזעפעווקע, אונ מיר דוכט, אז אָנ דער דאָזיקער נאָז וועט די גאנצע שטאָט אָנווערנ איר פאָנעמ אונ לאכלוטנ בײַטנ איר צורע...

די דאָזיקע נאָז האָט דערשמעקט אויכ דעמ רייעכ פונ דער פרוי מיטנ אויצער, אונ שאבסע באל־אכסאניע, לויטנ באפעל פונ די צוויי גאבאָימ, האָט אוועקגערופנ יאנקלענ אינ א זײַט

וככל אשר קרב החג, כן גברה תאוות המאזפבים לרכוש למו הון ועושר באפס יד, וכן גדל וירב הלחץ והדחק בבית ר' שבתי. והנכבד ר' שבתי הודיע לכול, כי בא הקץ; השערים ננעלו ובעלת האוצר לא תוסיף עוד לזכות את הרבים באוצרה הטוב. ויפצירו האנשים והנשים בר' שבתי וירבו למו מליצי יושר ו'צדדים' לבקש מלפניו עליהם, ואך בדי עמל ותלאה זכו לבוא עד האשה. את הפרוטה האחרונה הריקו, את יתר הפליטה נתנו בעבוט, מכרו בתים וחצרות — וישאו כסף אל האשה, אשר אומנם לקחתם בלי חמדה... רבים השליכו את עסקיהם ואת משלח ידם אחרי גוום, הרבה חבילות נתפרדו, הרבה שידוכים בטלו וכמה גיטין נסדרו בגלל ה'אוצר'. אך הוא היה כל מעיינם, ה'אוצר' היה כל שיחם ושיגם, הגיונם והגיגם! עוד שבוע ימים וערב השבועות יבוא, הוא היום, אשר יביא בכנפיו אושר ועושר לבני מאזפבקה — והנה פתאום קרה אסון, באה שואה לא ידעו שחרה! וזה הדבר:

בין כל הפרנסות השונות, אשר החזיקו בהן בני מאזפבקה בימי רעה אלה, נמצאה פרנסה אחת קלה ובזויה, מוראה ונגאלה מאוד, הפרנסה הזאת — היא המלשינות, נגע צרעת אשר דבקה בנו בימי חושך, ימי צוקה ואפלה... ואך אז ידע ישראל, כי נפדה מכל צרותיו ושנת גאולתו באה, אם יתמו חטאים אלה מקרבו ונכרתו המלשינים מקהל ד'! מלבד המוסרים והמלשינים, אשר תחרות המסחר הולידתם וקנאת איש מרעהו גדלתם, יימצא בכל עיר, לדאבון לבבנו ולחרפת כל העם, מלשין שאומנותו בכך, איש לשון אשר בחר לו המלשינות למקור פרנסה ולכלכלה וממנה לחמו נמצא. גם במאזפבקה בתוך עדת ישראל ישכון כבוד 'מלשין אומר' כזה ו'ר' ינקל המוסר' שמו. הינקל הזה הוא כ'ינטל החוטף'[7] וכ'מנדל הנביא'[8] לפנים; הינקל הזה הוא 'בעל הבית' נשוא פנים במאזפבקה, והכול חולקין לו כבוד ונוהגים בו דרך ארץ, כי מוסר הוא! כל חנווני בעיר, בין שיש לו סחורה פסולה ובין שאין לו; כל סוחר בין שקנה תעודת מסחר ובין שלא קנה; כל מלמד בין שיש בידו התרת הוראתה ובין שאין בידו כזאת — כולם ידעו את חובתם, כי עליהם להביא 'דורן' לינקל, שקל כסף אחד או אחדים. אסיפה כי תהיה בעיר, משתה ושמחה, יום הפקודה לקרואים לצבא, כי ימות מת באחד הכפרים, קדוש כי יבקר את העיר — ינקל יבוא על שכרו ונשא משאת מאומה, לבל יחרץ כלב לשונו... ולעלוקה זו שתי בנות: שני כיסים עמוקים כתהום ורחבים מני ים, והמה כשאול לא ידעו שבעה. מי הוא ינקל זה ומאין בא אלינו למאזפבקה — אספרה אל דור לעת אחרת, ואך אחת אעיר פה, כי מחמשת חושיו הכי נכבד הוא 'חוש הריח' אשר לו. אף לינקל, אשר יריח בו גם את הנעשה בתחתיות ארץ. הוי אפו, הוי חוטמו הארוך, הבוחן ובודק, מחפש ומחטט! החוטם הזה יפגשכם ראשונה בבואכם למאזפבקה; וכמדומה לי, כי בלעדי החוטם הזה תאבד כל העיר את קלסתר פניה ושונתה צורתה כליל...

החוטם הזה הריח גם את ריח האשה בעלת האוצר, ושבתי בעל האכסניה

7 'החוטף' לשירות בצבא הרוסי.
8 'הנביא' — כאן בעל קשרים עם גנבים, ה'ניבא' היכן נמצאת הגניבה, על־מנת לגבות תשלום בעד החזרתה.

און א רעד געטאָן מיט אים איניקע פוסטע רייד און אומבאַ־מערקט אים ארייַנגעשטעקט זייַנס. נאָר יאנקלס נאָז האָט זיך דאָס מאָל ניט באנוגנט און האָט ניט געשטילט זייַן טײַווע מיטאמאָל; ער האָט אָנגעהויבן ארייַנצוקומען איין מאָל נאָכן אנדערן און האָט טיף געשמעקט, געגריבלט זיך און אוועק־גערויבט רעב שאבסעס רויִקייַט. ווען אפן אָרט פון רעב שאבסע דעם קייַסן וואָלט געווען אן אנדער מענטש, וואָלט ער געוועזן בארויִקן יאנקלען נאָך מיט א פּאָר קערבלעך, און אלצ וואָלט געווען פרידלעך אפ זייַן אָרט. אָבער אָט דער רעב שאבסע איז פון ארן־האקויהענס אייניקלעך, און די קויהאניס זייַנען פון טאָמיד אָן קאפּצאָנים, ווערן גיך אין קאס און בעטן זיך איבער ניט גיך. האָט רעב שאבסע זיך ניט געקאָנט אייַנהאלטן און האָט אויסגעגאָסן זייַן גאל און זייַן ביטער הארץ אפ יאנקלען.

— ביזוואנען, — האָט רעב שאבסע געשריגן אין זייַן גרים־צאָרן, — ביזוואנען וועסטו זויגן אונדזער דאם־האטאמציס און אויסציִען ווי א פּיאווקע דאָס בלוט בא דייַנע ברידער? אלצ האָט דאָך א גרענעץ, און אפ יעדער זאך איז דאָ א צייַט! א קרענעצע הערט דאָך אויך אופ צו געבן וואסער, אז מע שעפּט פון איר צופיל! גיי, גיי דיר געזונטערהייט, און לאָמיך דייַן פּאָנעם מער ניט אָנקוקן!

און יאנקל האָט א דריי געטאָן מיט זייַן לאנגער נאָז און אָן ווערטער ארויס פון רעב שאבסעס הויז, און זייַן צאָרן האָט זיך אין אים צעפלאקערט.

— וואָס פאר א אינטערעס איז דיר צו קריגן זיך מיט יעדן איינעם, — האָט דווירע א זאָג געטאָן צו איר מאן רעב שאבסען — ס'איז דאָך יאנקל!...

— וואָס האָב איך מוירע פאר אים, — האָט רעב שאבסע מיט גאדלעס אָפּגעענטפערט דעם ווייַב, — נאדן פאר די טעכ־טער מייַנע האָב איך דאָך שוין, כאסענע־הויצאָעס פארמאָג איך, פּערל און בריליאנטן פונדייַנעטוועגן האָב איך אָנגעגרייט, וואָס־זשע האָב איך זיך צו שרעקן פאר עמעצן? עפשער וועט ער מיך מאסערן, אז איך האלט אן אכסאניע? — זאָל דאָס זייַן פאר מיר די קאפּאָרע! לאָמיך נאָר כאסענע מאכן די טעכטער... נאָך שוועס אימירצעשעם, — וועל איך א שפּייַ טאָן מיט א פול מויל אפ יאנקלען, אפ דער אכסאניע און אפ דער גאנצער שטאָט, קומען זאָל אפ איר א פייַער, און א שרעק, און א גרוב, און א צאָרע!..

אוי — וואי! נאָך אסאך כאָשעווע מענטשן, אזוינע ווי רעב שאבסע, האָבן זיך געגרייט אָנשפּייַען מיט א פולן מויל אפ דער שטאָט, איר ראש, איר טומל און איר מיסכער מיט אלע־מען און ארויסציִען זיך פון איר אין דער גרויסער וועלט אריַין. ס'איז זיי נימעס געוואָרן די דאָזיקע שטאָט!.. און אָט, ס'האָט ניט געדויערט קיין סאך טעג, און אָפּדערנאכט ערעוו שוועס איז געוואָרן א גרויס גוואלד בא רעב שאבסען אפ דער סטאנציע — א מעהומע און א טומל און א שטראָפּ — פּאָ־ליציע! באוואָפנטע סאָלדאטן! דונערן און בליצן, מענטשן לויפן פון אלע פיר עקן שטאָט. וואָס איז? וואָס איז געשען?

* * *

אינמיטן טומל און ראש זייַנען דיביידע גאבאָיִם מיט דער פרוי אנטרונען געוואָרן, און קיינער האָט ניט געוווסט, וווהין זייַנען זיי אהינגעקומען, און נאָך זיך האָבן זיי איבערגעלאָזט אפ אן אָנדענק א פּאָר צעריסענע הויזן, אן ארבעקאנפעס און נאָך א פּאָר צעריסענע זאכן, און צווישן זיי אויך דעם גאָל־דענעם שליסל. אין יענער נאכט האָבן שאבסע באל־אכסאניע מיט נאָך עטלעכע פון די כאָשעווע לייַט אין שטאָט געוועכטיקט אין טורמע, דאָרט, אינעם קאלטן, ענגן צימער, ווו מע גיט נאכטלעגער אומזיסט, אָן געלט... און אפ מאָרגן זייַנען זיי ארויס פרייַ, ווייַל ס'איז געפונען געוואָרן, אז זיי זייַנען ריין פון יעדער פארברעכן, און ס'האָט זיך אָנגעהויבן די אויס־פאָרשונג. און אָט וואָס דער סליעדאָוואטעל האָט פארצייכנט בא זיך אין בוך: „א) די פרוי מיט אירע צוויי גאבאָיִם — ווייסט מען ניט ווער זייַנען זיי, ווי הייסן זיי, וואָס איז זייער געשעפט, פונוואנען זייַנען זיי געקומען און וווהין זייַנען זיי אוועק; ב) דער גאָלדענער שליסל — נאָך פיל פאָרשן און אויס־פרעגן, איז מען געוווירע געוואָרן, אז ער איז געמאכט גע־וואָרן דאָ אין מאזעפּעווקע פאר פּייסעך נאָך באם שלאָסער „רעב צאָדעק דער רויטער", ווועמען מע האָט געזאָגט, אז דעם גילדענעם שליסל דארף מען האָבן פאר אן אָרן־קוי־דעש אין א שטאָט אין ערעצ־יִסראָעל; ג) די דאָזיקע לייַט, דאָס הייסט, די פרוי און אירע צוויי גאבאָיִם די מאָשעניקעס, האָבן אויסגענארט בא ייִדן זייער אסאך געלט, אויסגעליידיקט מאזעפּעווקע און איבערגעלאָזט נאָך זיך א פולע שטאָט מיט נארישע בעק, טיפּשים, וואָס גלייבן אלצדינג, פול מיט רוגעז, מיט ליידיקע בייַטלען, געוואָרן צו לייַטיש געלעכטער, צו שפּאס און כויזעק. אָט דאָס פאָלק, וואָס אלע זייַנען זיי מאָ־שעניקעס, זין פון מאָשעניקעס, דורכגעטריבענע און כיטרע, וואָס ניטאָ זייער גלייַכן" — און די איבעריקע ווערטער פונעם סליעדאָוואטעל — זיי זייַנען געשריבן, געשטעמפּלט און צונויפ־געבונדן אין מאזעפּעווקער ארכיוו און ווארטן אפ די קומענ־

בפקודת שני הגבאים הטה את ינקל הצדה ויקח עמו דברים של מה בכך וכלאחר יד סילק לו את שלו. אך חוטמו של ינקל לא אמר הפעם די ולא מילא תאוותו בפעם אחת, ויחל לבוא פעם אחרי פעם, ויעמיק להריח ולחטט ולגזול מנוחת ר' שבתי. לו היה איש אחר תחת ר' שבתי הקפדן, כי אז הלך להרגיע את ינקל עוד בשקלים אחדים והכול על מקומו בא בשלום. אבל ר' שבתי זה הוא מבני בניו של אהרן הכוהן, והכוהנים המה מאז ומעולם קפדנים נוחים לכעוס וקשים לרצות, ולא יכול ר' שבתי כלכל וישפוך את מררתו ומר לבבו על ינקל.

— עד אן — קרא ר' שבתי בחמת־אפו — עד אן תינק את דם התמצית שלנו ותמוץ כעלוקה את דם אחיך? לכל גבול ועת לכל חפץ; הלא גם באר מים תחדל לתת מימיה אם ירבו לשאוב מקרבה! לך לך בשלום ובל אוסיף ראות פניך עוד!

וינקל הניע בחוטמו הארוך, ובלי אומר ודברים יצא מבית ר' שבתי וחמתו בערה בו.

— מה לך חפץ לבוא בריב עם כל אדם? אמרה דבורה לר' שבתי אישה — הלא ינקל הוא!...

— ומה אירא ממנו? — ענה שבתי בגאון את אשתו — הן נדוניה לבנותי יש לי, הוצאות לחתונה מצאה ידי, פנינים ומרגליות למענך הכינותי, ומה אפחד מפני איש? אולי יכני בלשון, כי הנני מחזיק בית האכסניה, תהי זאת כפרתי! אשיא־נא את בנותינו לאנשים... אחרי חג השבועות ברצות ה' — אז ארוק מלוא פי על ינקל, על האכסניה ועל כל העיר, תבוא עליה אש ופחד ופחת ופח!...

אהה! עוד אנשים רבים ונכבדים כר' שבתי התעתדו לירוק מלוא פיהם על העיר ושאונה והמונה ומסחרה יחד, ולצאת ממנה אל ארץ רבה. קצתה נפשם בעיר הזאת!... והנה לא ארכו הימים, ויהי בנשף בערב יום אשר לפני חג הביכורים — ותהי זעקה גדולה במלון ר' שבתי, מהומה ומבוכה ותוכחה — השוטרים! אנשי חיל מזוינים! קולות וברקים, אנשים רצים מארבע כנפות העיר. מה זאת? מה נהיתה?...

בתוך המהומה והשאון נמלטו שני הגבאים והאשה, ואיש לא ידע אנה באו, וישאירו אחריהם לזיכרון זוג מכנסים בלואים, ארבע כנפות ועוד חפצים קרועים ואת מפתח הזהב בתוכם. בלילה ההוא ור' שבתי בעל האכסניה ועמו עוד אחדים מנכבדי העיר לנו בבית המשמר, שם בחדר הצר והקר, אשר בו יתנו מקום ללון חינם אין כסף... וליום המחרת יצאו לחופשי, כי נמצא, כי חפים המה מכל פשע, והחקירה החלה. ואלה הדברים אשר רשם חוקר הדין בספרו: '(א) האשה ושני גבאיה לא נודע מי הם, מה שמם, מה מעשיהם, מאין באו ולאן הלכו; (ב) המפתח של זהב, אחרי חקירה ודרישה רבה, נודע כי הוכן פה במאזפבקה עוד לפני חג המצות ביד החרש־מסגר ר' "צדוק האדום", אשר הגידו לו כי מפתח הזהב דרוש לארון הקודש באחת הערים בארץ־ישראל; (ג) האנשים האלה, כלומר האשה הבלתי־נודעת ושני גבאיה הרמאים, הוציאו מבני ישראל כסף רב מאוד, וינצלו את מאזפבקה, וישאירו אחריהם מלוא העיר אווילים נבערים, פתאים מאמינים לכל דבר, שבעי רוגז, ריקי אמתחת, נתונים לשחוק, ללעג ולקלס, העם הזה, אשר כולם כרובם רמאים הם בני רמאים, נכלים וערומים מאין כמוהם...'

ויתר דברי חוקר הדין הלא הם כתובים וחתומים וצרורים בבית הארכיון במאזפבקה ומצפים לחוקרי קדמוניות הבאים אחרינו.